

Nr 2 • 2022

..LIKA VÄRDE

TEMA
Språk och kommunikation

Språkutvecklande
arbetsätt på fritids

Utmaningar och
möjligheter med AKK

Teckenspråk gynnar
språkutveckling

Forskning Flera kompetenser behövs för att kartlägga tvåspråkiga elevers språkfärdigheter

FOTO: OLLE MELKENHED

Språk är en förutsättning för lärande

Tillgång till språk är livsviktigt. Språk och lärande hänger ihop. Att ges möjlighet att utveckla sitt språk och sin språkliga identitet är en förutsättning för lärande. Språket är inte bara redskapet för att tillägna sig kunskaper, det har också betydelse för kommunikation i sociala sammanhang.

Enligt funktionsrättskonventionen ska staten underlätta inläringen av olika språk och kommunikationsformer. Det kan handla om teckenspråk, punktskrift och alternativ och kompletterande kommunikation, AKK. AKK är ett samlingsnamn för olika kommunikationssätt mellan människor. AKK ger oss i omgivningen och barn, elever samt vuxenstudier i behov av kommunikationsstöd, möjligheten att förstå varandra, uttrycka våra känslor, åsikter och tankar. Det gör vi genom att använda naturliga reaktioner, signaler, ljud, gester, föremål, tecken, rörliga bilder och taktila bilder, bilder eller symboler. AKK kan användas tillsammans med talat språk, eller helt ersätta talat språk.

Till våra regionala specialskolor för elever som är döva eller har nedsatt hörsel kommer elever som är i behov av teckenspråk. En del har en stark språklig identitet och ett utvecklat, rikt svenskt teckenspråk. Men det kommer också nyanlända elever som ibland har förnekats skolgång och som kanske enbart har med sig ett litet ordförråd eller några tecken. Att följa utvecklingen hos elever som plötsligt får tillgång till ett språk, kunskaper och verktyg för kommunikation och social delaktighet är fantastiskt.

Europa upplever nu sin svåraste flyktingsituation på hundra år. För barn på flykt är rätten till utbildning helt central. Behoven skiljer sig åt, men vi måste ha beredskap att ta emot barn som kan ha stora behov av stöd, inte minst för att få tillgång till språk och redskap för kommunikation.

Du som har ett ansvar i utbildningen måste se till att alla har möjligheter att utvecklas, oavsett vilken kommunikationsform de använder. Vi har kurser och stödpaket kopplat till språkutveckling och kommunikation. Läs gärna mer på vår webbplats!

Fredrik Malmberg

Generaldirektör, Specialpedagogiska skolmyndigheten

Lika värde

Specialpedagogiska skolmyndigheten ger ut tidningen Lika värde. Den kommer ut med fyra nummer om året. Vi skickar den till förskolor, skolor, utbildningsförvaltningar och skolpolitiker runt om i Sverige. Tidningen är kostnadsfri och kan beställas på www.spsm.se.

Hos Specialpedagogiska skolmyndigheten får du stöd när du skapar lärmiljöer som är utvecklande och tillgängliga för alla. Vi erbjuder specialpedagogiskt stöd till skolor och förskolor i hela landet, svarar på frågor och erbjuder kurser och konferenser. Vi driver också flera specialskolor, fördelar statsbidrag och utvecklar läromedel. Välkommen till Sveriges största kunskapsbank inom specialpedagogik.

©2022 Specialpedagogiska skolmyndigheten

Ansvarig utgivare: Eva-Li Littorin

Redaktör: Sara Hamrén Häkansson

Redaktion: Malou Nordlöf Ekström, Karina Johansson, Emelie Hedberg och Kajsa Wirén.

Adress: Specialpedagogiska skolmyndigheten,

Lika värde, Box 6074, 700 06 Örebro

Telefon: 010-473 50 00

E-post: likavarde@spsm.se

Facebook, Instagram, Twitter: SPSMsverige

LinkedIn: Specialpedagogiska skolmyndigheten

Omslag: Emma Löfgren Helander och Vilja på förskolan LärKan i Borås

Omslagsfoto: Johan Wingborg

Prenumerera kostnadsfritt på Lika värde.
www.spsm.se/likavarde

Redaktionen ansvarar ej för insänt, ej beställt text- och bildmaterial. Citera oss gärna, men ange alltid källan.

Produktion: Familjen
Tryck: Ljungbergs tryckeri AB
ISSN: 1652-3466

Utbildning som inspirerar och engagerar

– Kursen i alternativ och kompletterande kommunikation, AKK, hjälpte mig att ställa krav för min elevs skull, säger Josefin Wallin. Jag har bra koll på Specialpedagogiska skolmyndighetens, SPSM:s, kurser och väljer att läsa det som berör mina elever just nu. I det här specifika fallet började en elev hos oss som behövde stöd i sin kommunikation.

Josefin är lärare på Gruvans särskola i Långberg. Hon har en F-3 klass med totalt 7 elever och i den rollen använder hon AKK återkommande.

– Det är ju alltid elevens behov som styr. Tidigare har jag exempelvis haft en väldigt talande grupp men använder ändå bildstöd och tecken som alternativ och kompletterande kommunikation, TAKK. Eleven i det här fallet behövde mer och tydligare arbete med att hitta ett kommunikationssätt och jag behövde fräscha upp mina kunskaper för att kunna erbjuda rätt stöd, säger Josefin.

SPSM:s kursutbud täcker stora områden inom specialpedagogik. Det finns kurser och konferenser, både digitalt och på olika platser i landet. Det finns utbildningspaket inom områden som neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, AKK, läs- och skrivsvårigheter med flera. Josefin och hennes kollegor har gått flera kurser hos SPSM, nu senast en om AKK, en om autism och en om intellektuell funktionsnedsättning

– Just rätten till kommunikation har jag särskilt med mig, säger Josefin. Myndighetens kurser är väldigt bra och med kunskapen jag fick kunde jag identifiera och ställa rätt krav hos bland annat habiliteringen. Jag kunde påpeka hur viktigt det var för min elev att ha ett sätt att kommunicera. Habiliteringen tog det till sig och har satt upp eleven på deras kölista och hen förväntas få stöd under våren.

Josefin Wallin och en elev går igenom dagen med hjälp av kommunikationsboken. I texten berättar Josefin om en annan elev.

Många blir inspirerade efter en kurs.

I det här fallet utökades bildstödet med både tecken och bilder, mest vardagsbilder, i en kommunikationsbok. Bilden på Ipad blev snabbt favoriten.

– Eleven visade också ett stort intresse för bokstäver, så vi fångade upp det och skrev och tecknade fisk för bokstaven F. Vi införde tecken och bilder i schemat och satte upp i klassrummet. Eleven har inte

börjat teckna själv än, men tittar väldigt intresserat när vi tecknar. Pekar själv på saker och säger fler och fler ord, det utvecklas hela tiden, säger Josefin.

Skolledningen på Gruvans skola har tagit del av kursens innehåll och samtalen om AKK kommer att fortsätta. Personalgruppen har redan fått en kurs i sociala berättelser med hjälp av bildstöd och ritprat. Nästa steg blir möjlighet till en kurs i TAKK.

– Vi som jobbar inom särskolan har ganska bra koll på vad SPSM gör. Jag kommer säkert att gå fler kurser. Om jag får önska, så vill jag se en kurs som vänder sig specifikt till grundsärskolan. Det finns många kurser som vänder sig till de andra skolformerna men det finns delar som är annorlunda när det kommer till grundsär, avslutar Josefin.

TEXT: **Kajsa Wirén**

FOTO: **Sofia Andersson, FotograFia**

Tecken, bilder och kommunikationsbok. Rätten till kommunikation är central för elevers utveckling.

Kurser i höst

Även i höst erbjuder Specialpedagogiska skolmyndigheten kurser i alternativ och kompletterande kommunikation och inom andra områden. Alla kurser är kostnadsfria.

www.spsm.se/kurser

mer av VÄRDE

Redaktör

Karina Johansson

karina.johansson@spsm.se

FOTO: JOHANNES NENNE LARSSON

Nya avhandlingar

Styrning och re-kontextualisering av värden i utbildningspolicy på nationell och lokal nivå

Ulrika Bergstrand, med flera
Mittuniversitetet, 2022

Avhandlingen belyser värden i utbildningspolicy på nationell och lokal nivå utifrån Rokeachs värdeteori; önskvärda ageranden och mål, där ett policymål är att skolan ska främja elevernas kunskapsutveckling. Men, studien pekar även på värdet av att inkludera alla elever i undervisningen i linje med Salamanca-deklarationen. Resultaten visar också att den nationella nivån uttryckte värden för ökade individuella rättigheter och att den lokala nivån uttryckte värden för ett ökat behov av gemensamma och demokratiska värden.

Studier av läsrelaterade språkliga förmågor i förskola och läsutveckling i grundskola

Birgitta Herkner, med flera
Stockholms universitet, 2022

Avhandlingens syfte är att utforska relationer som påverkar språkutveckling och hur läsförmågan utvecklas under de obligatoriska skolåren. Sammantaget pekar avhandlingens fyra studier på att tidig identifiering av försenade språkkunskaper är möjlig i förskolan, liksom identifiering av svårigheter med avkodning i grundskolan. Men om tidig identifiering inte görs och effektiva insatser inte sätts in kan svårigheterna fortgå under följande skolår och påverka elevernas utbildningsprestationer negativt.

Viktiga förändringar den första juli

På Skolverkets webbplats finns information och stöd om aktuella ändringar i skollagen med nya bestämmelser för betygssättning samt om förändrade läro- och kursplaner för grundskola, grundsärskola, sameskola och specialskola.

www.skolverket.se

Läget för skolans digitalisering

Det går framåt för skolans digitalisering, men mycket arbete kvarstår för att nå målen. Det redovisas i "Skolverkets uppföljning av digitaliseringsstrategin 2021". Det finns fortfarande skillnader i arbetet med att stärka elever och lärares digitala kompetens och i tillgången till digitala verktyg. Därtill uppgav femte lärare i grundskolan att de inte har tillgång till de digitala verktyg som de behöver för att utforma undervisningen för elever som behöver stödinsatser. Under pandemin togs steg framåt för skolans digitalisering eftersom digitala verktyg och läromedel i hög utsträckning blev en förutsättning för att kunna bedriva undervisning. Det är dock för tidigt att säga vilka förändringar som kommer att leva kvar efter dessa erfarenheter eller hur dessa kommer att påverka undervisningens kvalitet.

www.skolverket.se

Skolors utmaningar under 2021

Skolinspektionen redogör för ett speciellt år med flera utmaningar i sin årsrapport 2021. Bland annat skriver de att pandemin har satt redan utsatta skolor under ännu hårdare press och att deras granskningar av fristående skolor har lett till återkallande av tillstånd i flera fall.

Skolinspektionen ser också att det fortfarande finns brister som handlar om att elever inte fått lämpligt eller tillräckligt stöd för att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Detta beror oftast på att elevers behov inte fullt ut, eller snabbt nog, har blivit utredda vilket kan leda till att elever får sitt stöd för sent eller att det i värsta fall uteblir. De har också observerat att det fortfarande finns en avvaktande hållning till att sätta in mer omfattande stöd till vissa elever.

www.skolinspektionen.se

Lärares erfarenheter av att använda forskning

Skolforskningsinstitutet belyser lärares erfarenheter av att använda forskning vid planering, genomförande och utvärdering av undervisning i rapporten "Erfarenheter av att använda forskning för undervisning". Den tar även upp hur vetenskaplig grund kan förstås och vad det innebär att förstå, värdera och använda vetenskaplig kunskap. Rapporten bygger på en enkät- och intervjuundersökning och kan användas för reflektion och diskussion om användning av forskning som stöd för att utveckla undervisningen och för att främja användning av forskning i planering och organisering.

www.skolfi.se

Var står de olika partierna i frågor kring jämlik hälsa?

Funktionsrätt Sverige har under våren arrangerat digitala samtal med representanter från våra riksdagspartier med ett särskilt fokus på rätten till jämlik hälsa. Utgångspunkten för förbunden är att det krävs trygghet och rättvisa, en fungerande skola och utbildning, en inkluderande arbetsmarknad och en trygg ekonomi för att nå en jämlik hälsa. Frågan för de olika samtalen är var de olika partierna står i dessa viktiga frågor. Samtalen finns att ta del av i efterhand på Funktionsrätt Sveriges webbplats.

www.funktionsratt.se

KRÖNIKA

Utvecklingsamordnare

Tone Engen

tone.engen@spsm.se

FOTO: JOHANNES NENNE LARSSON

En vuxen utbildning

En definition av att vara vuxen är att ha nått sin fulla längd. Forskning har tidigare indikerat att hjärnan når en kognitiv topp när man är runt 20 år gammal. Så om inte innan är man väl vuxen då, oavsett längd. Dessa rön kan nu visa sig vara fel. En ny studie visar att den mentala hastigheten inte avtar efter tjuugoårsdagen utan snarare peakar runt 30 år. Och det är först efter 60 år som det går att se en betydande förändring. Ålder har alltså ingen särskild betydelse för att kunna ta snabba och väl övervägda beslut.

Komvux ska fungera som en andra chans – för vuxna – att skaffa sig en utbildning som ger möjlighet till arbete och som ett sätt för arbetsmarknaden att förbättra kompetensförsörjningen. Genom att erbjuda en jämlik tillgång till utbildning och kompensation för olika bakgrund och förutsättningar har komvux också en demokratisk aspekt oberoende av tid, syfte, mål och reformer.

Den kommunala vuxenutbildningens väg till vuxenlivet verkar ännu inte ha nått sin topp, trots att den snart fyller 60 år. Forskning, utredningar och tillsyn visar nämligen att trots dessa goda föresatser så har komvux varken fått den prioritet, styrning eller det ansvarstagande från huvudmän eller utförare som utbildningsformen förtjänar. För att få förståelse för att det även är ett spänningsfält mellan å ena sidan lärares professionsuppdrag och å andra sidan styrning och lokal organisering av komvux i förändring kan jag rekommendera Ingrid Henning Loeb's avhandling.

I propositionen 2021/22:159 hörs nu ett krav på att utbud och tillgång inom komvux ska breddas genom tvingande samverkan. Men inte för alla målgrupper. För vuxenstuderande med funktionsnedsättning gäller frivillig samverkan. Det tyder på att komvux ännu inte nått sin fulla bredd, trots sin mogna ålder.

Det kan vara dags att bli vuxen och fatta väl övervägda beslut. Det är en vuxens utbildning. För några vuxenstuderande är utbildningsformen kanske den första riktiga utbildningschansen. Därför är komvux en av den inkluderande utbildningens viktigaste utposter.

TEMA

En fungerande kommunikation är en förutsättning för lärande och delaktighet. Men hur gör man när talad svenska inte räcker till? Läs om förskolan som erbjuder teckenspråk och hur man kan arbeta med alternativ och kompletterande kommunikation på fritidshem och i gymnasieskolan för elever med rörelsehinder.

Språk och kommunikation

Språkutvecklande arbetssätt på fritids gav effekt

I snart två år har ett projekt om språkutvecklande arbetssätt pågått på Hjortsbergsskolan i Falkenberg. Det har lett till att alla på skolan använder visuellt stöd mer, inte minst på fritidshemmen.

Vem hittar rätt motiv snabbast? Liam Sonestam, Elvira Kjellberg och Hanna Svensson spelar ett spel tillsammans på fritids.

Fritidshemmets schema med bildstöd sitter uppe på en tavla. När eleverna kommer går Ulrika igenom det muntligt.

På Hjortsbergsskolan går drygt 400 elever och för dem finns fem fritidsavdelningar. Projektets primära målgrupp var de cirka 25 elever som har språkstörning eller som av skolan bedöms vara i behov av stöd för sin språkutveckling.

– Vi insåg att fritidshemmen inte hade samma kunskap om språkstörning som klasslärarna hade, så det var väldigt bra att vi involverade dem i projektet, säger Lisa Haraldsson, projektledare och förstelärare på skolan.

Alla på skolan har fått lära sig mer om språkstörning genom litteratur, boksamtal och föreläsningar. De har även utbildats i att använda bildstöd. Projektet har också inneburit att projektledaren handlett sina kollegor och gjort observationer under lektioner och aktiviteter.

– Personalen har ständigt blivit påmind om projektet och nu använder alla mer visuellt stöd, som en naturlig del av undervisningen, säger Runa Wieslander, speciallärare som ingått i projektledningen.

En viktig del i projektets inledning var intervjuer med projektets primära målgrupp av elever om hur de vill ha det i skolan. Utifrån sammanställningen av intervjuerna fick arbetslagen diskutera hur de skulle möta elevernas önskemål.

På fritidshemmet Vågen använder personalen bildstöd, filmer och gester för att för-

tydliga kommunikationen. De ser positiva effekter för hela elevgruppen.

– När vi använder visuellt stöd för hela gruppen blir det inte utmärkande. Alla behöver det mer eller mindre, säger Ulrika Dahlberg, lärare på Vågen.

De har ett schema med bildstöd för dagens aktiviteter och går igenom det muntligt. Genom schemat kan även lärare, föräldrar och elever enkelt se om fritids gått till exempelvis matsalen eller idrottshallen. De sätter också upp instruktioner med bildstöd för hur aktuella lekar går till och inför en flytt till nya lokaler gjorde de filmer för att beskriva förändringarna.

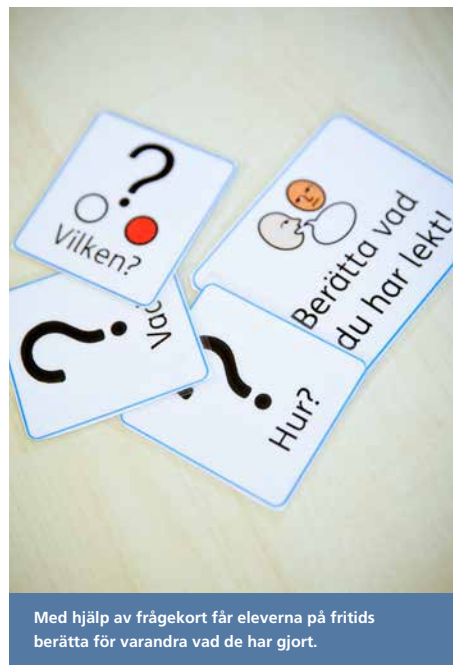
En annan del i projektet är att öka kommunikationen mellan eleverna. Det gör fritidshemmet Vågen till exempel genom att lägga ut kluriga uppgifter, som finn fem fel och labyrinth, vid mellanmålet. Då passar de också på att berätta om nästa aktivitet, som även finns beskriven med bilder och text på borden. Det leder ofta till samtal mellan eleverna.

– Vi vuxna kan ibland krångla till det, medan de elever som förstätt kan förklara på ett enklare sätt för sina kompisar. Det är så häftigt att de hjälper varandra, den effekten hade vi inte räknat med, säger Lisa.

Ett annat exempel på hur de uppmunt-
rar till kommunikation är att eleverna ibland får berätta för varandra vad de gjort när de haft egen lek.

– Vi delar in dem som inte lekt med varandra i par. Den ena får i uppgift att berätta vad hon eller han lekt och den andra får med hjälp av frågekort ställa frågor, säger Ulrika.

Tillsammans med eleverna har de också tagit fram stöd för konfliktlösning. Eleverna fick ge förslag på hur man kan lösa en konflikt med kompisarna. Förslagen blev sedan en skylt med bildstöd på hur de kan lösa konflikter på egen hand.

Med hjälp av frågekort får eleverna på fritids berätta för varandra vad de har gjort.

Att fritidshemmen varit involverade i projektet har gett flera positiva bieffekter.

– De är oftare med vid överlämningar och samtal med föräldrar nu, vi använder samma stöd i klassrummen som på fritids och hela skolan pratar om samma sak. Det ser vi som en styrka, säger Lisa och Runa.

TEXT: Sara Hamrén Håkansson

FOTO: Martina Thalwitzer, Fröken Fokus

Bidrag till projekt

Hjortsbergsskolan har fått bidrag från Specialpedagogiska skolmyndigheten till sitt projekt. Alla skolor och förskolor kan söka bidrag till projekt som syftar till att öka måluppfyllelsen för barn och elever med funktionsnedsättning. Nästa ansökningsomgång startar i september och avslutas den 30 november i år.

www.spsm.se/bidrag-utvecklingsprojekt

Utmaningar och möjligheter med AKK i undervisning och bedömning

Elevassistenten Sandra Madeira har hörlurar på när Nora Elgh svarar på frågorna i historieprovet.

Riksgymnasiet i Göteborg har utvecklat bedömnings-situationerna för elever som kommunicerar med alternativ och kompletterande kommunikation, AKK. Nu får eleverna visa sina kunskaper mer självständigt.

Riksgymnasierna med Rh-anpassad utbildning tar emot elever som behöver mycket stöd på grund av svår rörelsenedsättning. Det kan ibland handla om funktionsnedsättningar som påverkar kommunikationsförmågan. Här gäller samma kunskapskrav, betygssättning och bedömning som för gymnasieskolan i övrigt. Ett problem är att det saknas vägledning i hur bedömningsituationen ska kunna anpassas och ge eleverna de likvärdiga förutsättningar de har rätt att få.

– Vi utgår från ämnets syfte, det är centralt för att eleven inte ska slösa på sin energi. När vi dokumenterar använder

vi ”bilaga till betyg” enligt skollagen. En annan del som vi gör för att kvalitetssäkra bedömningen är att elevassistenterna får sätta på sig hörlurar med musik för att inte höra frågorna. På så sätt minskar vi risken för att de förmedlar egna tolkningar istället för att bara säga det eleven kommunicerar med sitt AKK-sätt, berättar Christian Bengtsson, förstelärare på Riksgymnasiet i Göteborg.

Både han och skolans rektor Calina Folme har lång erfarenhet av att arbeta med elever som är beroende av stöd och AKK. Tillammans med sina medarbetare på skolan

satsar de på en tillgänglig och anpassad undervisning som ger möjligheter till självständig kunskapsutveckling. För elever som behöver utveckla sin kommunikation finns kurser i bliss och andra former av AKK.

– För några år sedan såg vi att det fanns en risk för att bedömningsituationerna med elevassistenter inte visade elevens

”Vår uppgift är att ge eleverna det kompensatoriska stöd de har rätt till och ge dem förutsättningar för kunskapsutveckling”

kunskapsutveckling. Vi kontaktade Umeå universitet för att få stöd i ett projekt som handlade om att kvalitetssäkra bedömning. De hjälpte oss att se hur eleverna skulle kunna visa sina kunskaper mer självständigt genom flervalssvar i proven, berättar Christian.

Han ger ett exempel från ett prov i ämnet historia, där eleven fick 50 begrepp att välja på. De skulle kopplas till orsaker, händelser och konsekvenser i samband med revolutioner. Eleven fick sedan utveckla det hen valt.

Just nu är 34 elever inskrivna på riksgymnasiet. En del av dem har valt program där de får undervisning på andra gymnasieskolor i Göteborg. Då kan Christian och hans kollegor bidra med stöd för att hitta lösningar som fungerar för eleven.

– Lärarna behöver förstå vad de kan skala bort för eleven som kommunicerar med AKK. Jag kan hjälpa till med anpassningar och examinationsformer för att det ska vara rättssäkert för eleven, säger han.

Flera av eleverna har AKK som sitt kommunikationssätt på grund av att de inte kan använda talat språk eller teckenspråk. Andra använder talat språk i kombination med AKK, beroende på dagsform och annat för att kommunicera med andra.

– Vår uppgift är att ge eleverna det kompensatoriska stöd de har rätt till och ge dem förutsättningar för kunskapsutveckling. Deras behov av kunskap måste ses i ett längre perspektiv. Det är lika viktigt för våra elever som för andra gymnasieelever att lära sig x komplexa begrepp för att kunna utbilda sig vidare, säger Calina.

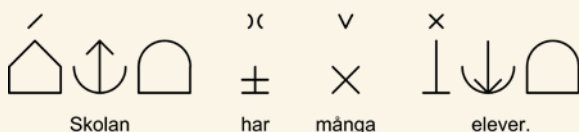
TEXT: Malou Nordlöf Ekström
FOTO: Johan Wingborg

Mer om alternativ och kompletterande kommunikation, AKK

Alternativ och kompletterande kommunikation, AKK, kan till exempel vara gester, tecken, föremål eller bilder. Personer i behov av AKK finns inom olika grupper med funktionsnedsättningar. Behovet kan variera och förändras i ett livsperspektiv. AKK kan användas på olika sätt: som uttrycksmedel, som komplement och som alternativ till talat språk. Specialpedagogiska skolmyndigheten erbjuder olika former av stöd till dig som vill veta mer, bland annat webbinformation, kurser, studiepaket och podd-avsnitt.

www.spsm.se/akk

Kort om Bliss

Bliss är ett språk som är logiskt uppbyggt och grunden består av ett antal grafiska symboler som kombineras och bildar bliss-ord. För personer som saknar tal, ofta i kombination med rörelsehinder, kan bliss vara ett komplement till talet.

www.spsm.se/bliss

Råd från SPSM

Ligg steget före och ha tålmod

Språk och kommunikation är avgörande för lärande och social utveckling. Hur kan du som lärare se till att elever som har ett alternativt kommunikationssätt ges möjligheter att utveckla sitt språk?

Isabel Olsson är rådgivare på Specialpedagogiska skolmyndigheten. Hon har ett särskilt fokus på rätten till språk och kommunikation ger några goda råd.

– Det första du som lärare måste göra är att fundera på den språkliga normen i ditt klassrum. Om det talade språket är norm kommer det att bli svårt att få in ett alternativt kommunikationssätt. Det måste också ingå i normen.

Isabel Olsson, rådgivare på Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Elever måste kunna använda språk i många olika situationer, till exempel för att reflektera och argumentera. För att utveckla sitt språk behöver vi alla språkliga förebilder och möjligheter att imitera.

– Du som lärare behöver därför agera modell, aktivt använda det alternativa kommunikationssättet och ligga steget före för att kunna utmana eleven. För eleven behöver stöd i att utveckla sitt ordförråd.

Om en elev i klassen är ensam om sitt kommunikationssätt kan bland annat leksituationer bli utmanande.

– Hur tar man kontakt för att starta eller komma in i en lek om man till exempel använder en pratkarta? Det behöver eleverna få lära sig. Och var uppmärksam på om en elev ofta blir frustrerad, går undan eller blir ledsen i kommunikativa situationer. Det kan bero på att den språkliga miljön är otillgänglig för eleven.

Det sista rådet från Isabel handlar om tålmod i kommunikationen.

– Eleven kan behöva processa sitt svar en stund. Vänta så länge du kan och sen väntar du lite till!

TEXT: Sara Hamrén Håkansson
FOTO: Privat

www.spsm.se/akk

Att ha kompisar i gruppen som kan svenskt teckenspråk skapar en känsla av samhörighet, tror pedagogerna på förskolan LärKan.

Teckenspråk gynnar alla barns språkutveckling

Hur främjar vi språkutvecklingen för både de barn som är hörande och de som är döva, utan att använda olika metoder? Hur kan vi få alla barn delaktiga när talad svenska är det dominerande språket? Hur ger vi alla barn möjlighet att kommunicera på lika villkor? Det är frågor som en förskola i Borås har arbetat med de senaste åren.

Förskolan LärKan i Borås har en integrerad hörselavdelning med tio platser för barn som är döva eller har nedsatt hörsel och två platser för barn som av andra skäl är i behov av att lära sig svenskt teckenspråk, vilket är en rättighet enligt förskolans läroplan. Resterande fyra platser fylls upp av hörande barn.

Det är dags för samling. Pedagogerna Emelie Persson och Emma Löfgren Helander sitter bredvid varandra. Emma tecknar och Emelie taltolkar. Barnen får själva teckna vilken frukt de vill ha, innan det är dags för boken om Skogsmulle. Emma sätter då igång projektorn där boken visas på väggen. Idag har de boksamtal där de pratar om vad de ser på bilderna. Alla barn är med och funderar över bilderna, berättar vad de ser och ställer frågor om grodan som verkar ha fastnat i en flaska.

– Vid samling använder vi projektor istället för fysisk bok så alla har möjlighet att se samtidigt, vilket också gör det lättare att hålla barnens fokus, berättar Emelie.

När förskolan startade sin integrerade hörselavdelning fick de stöd av Specialpedagogiska skolmyndigheten. Genom olika arbetssätt, metoder och reflektioner tycker både Emelie och Emma att de nu arbetar på

ett mer medvetet sätt med tvåspråkighet, på en nivå som alla barnen kan tillägna sig.

– Det systematiska kvalitetsarbetet är väldigt viktigt för oss. Vi vill inte att ett språk ska dominera, men det är svårt. I många situationer där talspråket dominerar måste vi tänka om. Vi reflekterar över vår undervisning och vårt förhållningssätt och lägger mer fokus på just språket. Till exempel frågar vi oss ”Hur var det i denna situationen eller miljön för barnet? Hur kan vi utveckla detta?”, säger Emma.

Pedagogerna på avdelningen är hela tiden aktiva i barnens interaktion med varandra, för att uppmuntra alla barn om att kommunicera så att alla känner sig delaktiga.

– Vi är med och tolkar så att de barn som är döva hänger med i vad som händer under leken i rummet. Det är absolut en fördel att alla vi fyra pedagoger är teckenspråkiga, men vi hade gärna haft en pedagog som är döv också, berättar Emma.

Några framgångsfaktorer som Emelie och Emma ser är att de har färre barn på avdelningen och att de ofta delar upp barnen i mindre grupper för att möta alla och arbeta språkutvecklande. Även miljöns utformning bidrar till ett lugn som gör det lättare att fokusera på språket.

Pedagogerna på avdelningen är hela tiden aktiva i barnens interaktion med varandra, för att uppmuntra alla barn att kommunicera så att alla känner sig delaktiga.

– Vi arbetar aktivt med allas rätt till ett språk oavsett vilket språk det är. Att ha personal och kompisar i gruppen som är döva skapar en känsla av samhörighet och trygghet hos barnen och det vill vi att de alla ska känna, avslutar Emelie.

TEXT: **Emelie Hedberg**
FOTO: **Johan Wingborg**

Tips från pedagogerna i arbetet med tvåspråkighet

- Dela upp barnen i små grupper så ofta det går, gärna även vid matsituationer.
- Tänk på miljön och din placering både inne och ute. Med ett ljust fönster bakom dig blir du svår att se för barnen.
- Växla mellan språken så det inte alltid är talspråket som dominerar. Led en samling eller en aktivitet på svenskt teckenspråk med taltolkning.
- Lek med tecken, det ska vara roligt!
- Språk föder språk. Även de hörande barnens språkutveckling gynnas, så glöm inte att få med dem!

Fler tips om hur du kan arbeta med svenskt teckenspråk i förskolan finns på Specialpedagogiska skolmyndighetens webbplats. Där kan du också se en film om arbetet på förskolan LärKan i Borås.

www.spsm.se/teckensprak-i-forskolan/

Vi har många ljudabsorbenter och låga möbler så att alla barn har möjlighet att se vad som händer i rummet. Sen har vi minimerat det visuella bullret, till exempel har vi samlat barnens alster på en vägg istället för att sprida ut dem i hela lokalen, berättar Emelie Persson och Emma Löfgren Helander.

Kurser och konferenser

Under hösten 2022 erbjuder Specialpedagogiska skolmyndigheten webinarier, webinarier och nätbaserade kurser, alla är kostnadsfria.

Webinarier

Höstens webinarier handlar bland annat om idrott och hälsa, matematikundervisning och skolnärvaro. Det finns även webinarier med fokus på olika skolformer bland annat planeras flera för grund- och gymnasiesärskolan.

Webbinarieserier

En webinariserie består av mer än ett tillfälle och har inslag av arbetsuppgifter och kollegialt lärande, under eller mellan träffarna. I höst kan du välja mellan webinarier som till exempel handlar om tillgänglig lärmiljö i förskolan och på fritidshem, integrerade grundsärskoleelever och autismspektrumtillstånd.

Nätbaserade kurser

De nätbaserade kurserna är kompetensutveckling som pågår under en längre tid. De ges i en digital utbildningsmiljö, med inslag av arbetsuppgifter och kollegialt lärande. Höstens kurser handlar exempelvis om läs- och skrivsvårigheter, språkstörning, synnedsättning, rörelsehinder och digitalt lärande. Det finns även kurser om och för förskola, fritidshem och vuxenutbildning.

Mer om alla webinarier, webinarier och nätbaserade kurser publiceras i takt med att programmen blir klara på

[spsm.se/kurser](https://www.spsm.se/kurser)

Bidrag för mindre elevgrupper

Skolhuvudmän kan söka ett nytt statsbidrag för att starta mindre elevgrupper. Bidraget kan även användas för att utveckla befintliga grupper. Ansökan ska göras i maj, myndigheten tar beslut i början av juli och betalar ut statsbidraget till höstterminen. I november öppnar ansökan för kalenderåret 2023.

www.spsm.se/bidrag-anpassade-larmiljoer

Vodd om programmering

Fyra avsnitt av vodden ”Lika värde”, en podd i videoformat, handlar om programmering i olika årskurser och i fritidshemmen inom specialsksolan. It-pedagoger och lärare berättar om hur de har jobbat och vilka positiva effekter de sett.

www.spsm.se/vodd

Stöd för att undervisa elever med synnedsättning och blindhet

Två elever med synnedsättning har sällan identiska behov, eftersom synnedsättningar får olika konsekvenser bland annat beroende på vilka synfunktioner som är påverkade och graden av synnedsättning. Skriften ”Synnedsättning och blindhet – ett orienterande stödmaterial” ger vägledning i hur förskolor och skolor ska kunna erbjuda barn och elever med synnedsättning likvärdiga möjligheter till lärande och utveckling. Stödmaterialiet vänder sig till rektorer och annan förskole- och skolpersonal.

www.spsm.se/webbutiken

Podd om hela skoldagen

Under våren sänder podden ”Lika värde” fyra avsnitt om att anpassa hela skoldagen för elever med funktionsnedsättning. Avsnitten handlar om hur olika verksamheter arbetar för att skapa trygghet och meningsfullhet under fritids, raster och skolmåltiden.

www.spsm.se/podd

Prenumerera på våra nyhetsbrev

Vill du ha koll på vad som är aktuellt inom specialpedagogik och skola, nya läromedel eller specialpedagogisk forskning och praktik i Europa? Prenumerera då på något av Specialpedagogiska skolmyndighetens nyhetsbrev.

www.spsm.se/nyhetsbrev

Läromedel inför valet

Samhällskunskap så klart 1

Hur fungerar val och demokrati i Sverige? Hur styrs landet? Vilka partier finns det? Hur kan man skilja på fakta och åsikter? Det är några frågor som besvaras i detta läromedel. Varje kapitel har en kort sammanfattning. Till läromedlet hör även en arbetsbok med enklare och något svårare uppgifter.

Målgrupp: Elever i gymnasiesärskolan

Människan och samhället

Den här boken beskriver vad ett samhälle gör, vilka partier det finns och vad demokrati är. Den tar även upp områden som lagar, regler och mänskliga rättigheter. Boken har korta texter och bilder som förstärker texten.

Målgrupp: Elever i gymnasiesärskolan eller komvux som särskild utbildning.

I Sverige nu för tiden

I den här boken finns fakta som kan vara till nytta inför ett val. I varje kapitel beskrivs ett visst område kring riksdag, regering, landsting eller kommun. Efter varje kapitel finns ett antal frågor för att repetera den nya kunskapen. Boken har korta texter och bilder som förstärker texten. Ingår i inläsningstjänst kommun- och skolabonnemang.

Målgrupp: Elever i grundskolan åk 7-9, gymnasiesärskolan eller komvux som särskild utbildning.

Använd QR-koden för att komma direkt till läromedlen. Där finns även en länk till lektionstips om demokrati och samhälle.

spsm.se/webbutiken

KRÖNIKA

Verksamhetsansvarig
för rättighetsfrågor

Pia Persson

pia.persson@spsm.se

FOTO: DRAGO HRILJOVIC

En skola för alla, eller en skola för *alla*?

En skola för alla har varit målsättningen för Skolsverige sedan 1970-talet. Denna fina målsättning funderar jag över, dels vad uttrycket står för och dels om vi faktiskt har utvecklat en skola för alla.

Om betoningen ligger på *en skola* kan målet innebära att vi ska ha en skolform där alla elever får samma form av undervisning i ett och samma klassrum. En betoning på *för alla* kan istället tolkas som att alla individer ska få utbildning oavsett vilka förutsättningar och behov de har. Den första tolkningen handlar om att alla ska få en likadan utbildning medan den andra åsyftar att de ska få en likvärdig utbildning. Men, för att förstå vilka som inryms i begreppet *alla* behöver vi fundera över vilka olika förutsättningar alla elever har. Alla är olika, en del behöver en tydlig struktur, andra behöver få mer tid eller mötas med olika kommunikationssätt för att förstå. Men alla har samma rätt att i skolan få känna en social gemenskap, få uttrycka sin åsikt, få en utbildning av god kvalitet och få lära och utvecklas.

Det är lätt att säga att alla ska få en god utbildning utifrån sina förutsättningar, men det är faktiskt en utmaning. Att möta och undervisa elever med olika funktionedsättningar kräver ibland specifik kompetens. Det finns elever som inte trivs i skolan för att de inte förstår eller hänger med i undervisningen. Dessutom finns alltför många elever som inte får betyg så att de kan fortsätta på ett nationellt gymnasieprogram. Samtidigt finns röster i skoldebatten som förespråkar att elever som upplevs stökiga ska placeras på en annan skola.

Så min fråga är om vi idag har *en skola* för alla, eller en skola *för alla*? Det handlar i hög utsträckning om hur vi organiserar utbildningen, vilken kapacitet skolorganisationen har att möta individens olikheter och vilka normer som råder hos dem som styr och arbetar i skolan. Det viktigaste av allt är att utgå ifrån det som är barnets bästa och låta det vägleda när vi organiserar och bygger upp skolans kapacitet. Det är när vi kan säkerställa att skolan bidrar till varje barns bästa som vi får en skola för alla.

Pia Persson

Forskarporträttet

NAMN May-Britt Monsrud

TITEL Filosofie doktor och senior rådgivare på Statped i Norge

AKTUELL MED Avhandlingen "One size does not fit all": En studie av språkfärdigheter bland flerspråkliga barn og unge"

FOTO: PRIVAT

Flera kompetenser behövs för att kartlägga tvåspråkiga elevers språkfärdigheter

I sin avhandling har May-Britt Monsrud undersökt tvåspråkiga elevers språkfärdigheter med test på både deras första- och andraspråk. Hon konstaterar att den som kartlägger behöver ha kompetens inom tvåspråkighetsutveckling, kartläggning och specialpedagogik.

May-Britt Monsrud är utbildad lärare och arbetade under en tid på en skola där det gick tvåspråkiga elever. Efter påbyggnads-examen i pedagogik fick May-Britt en pedagogisk psykologisk tjänst på Statped, den norska motsvarigheten till Specialpedagogiska skolmyndigheten. Här upptäckte hon dels hur komplicerat det var att kartlägga flerspråkiga barn och unga, dels bristen på tester för att testa elevernas förstaspråk.

En utgångspunkt i May-Britts avhandling är att flerspråkiga elever utvecklar två språk samtidigt. Det finns lite forskning om vad som kännetecknar typiska språkfärdigheter på första- och andraspråket i flerspråkiga urval. Därför är också kunskapen om vilka språkfärdigheter som bör medföra extra stöd och uppföljning ofullständig.

– Det finns två stora specialpedagogiska utmaningar när det gäller att kartlägga

flerspråkiga barn och unga. Den första är att tvåspråkiga elever ofta felaktigt bedöms ha språkstörning när de i själva verket håller på att utveckla sitt andraspråk. Vid konstaterad språkstörning följer inte språkutvecklingen det typiska mönstret eller förefaller gå betydligt långsammare än hos jämnåriga barn.

”Märk väl, låga resultat på första- eller andraspråket behöver inte alltid bero på språkstörning”

En språkstörning kan yttra sig på olika sätt. Det kan röra sig om att eleven använder förenklade grammatiska konstruktioner, har ett begränsat ordförråd och begränsad kapacitet i fonologiskt minne. När man

ska undersöka om språkstörning föreligger är det därför centralt att kartlägga elevens grammatiska konstruktioner, vokabulär och kapaciteten i fonologiskt minne på både första- och andraspråket för att få fram eventuella begränsningar i fonologiskt korttidsminne.

Den andra specialpedagogiska utmaningen är, enligt May-Britt, att man avstått från att utreda eleven utifrån förhoppningen att svårigheterna går över, vilket kan leda till att språksvårigheterna inte upptäcks. Dessutom har en delvis politiserad och emotionell debatt mellan olika läger, om vilka faktorer som bäst bidrar till utveckling av språkkompetens bland flerspråkiga, skapat ytterligare osäkerhet. Som en följd av detta kan elever med flerspråkig bakgrund och specialpedagogiska behov bli såväl under- som överrepresenterade med

diagnosen språkstörning. Det kan resultera i att hjälp sätts in för sent och att den pedagogiska bedömningen kan bli mindre träffsäker än för enspråkiga norska elever.

– Märk väl, låga resultat på första- eller andraspråket behöver inte alltid bero på språkstörning. Det kan också ha att göra med kvantiteten och kvaliteten i exponeringen av språken och språkstimuleringen till exempel via förskola, kamrater, idrottsklubbar och föräldrars besök på bibliotek med sina barn.

Avhandlingen har en kvantitativ, statistisk, metod. För att få kunskap om vad som karakteriserar flerspråkiga elevers språkfärdigheter behöver färdigheterna både på elevernas förstaspråk och andraspråk undersökas. Därför har May-Britt låtit testa eleverna med samma test både på deras förstaspråk och andraspråk, det senare var i det här fallet norska.

Sammanlagt deltog 546 elever mellan sex och tretton år med typisk språkutveckling i studien och 14 elever med språkstörning. De var fördelade på de sex största språkgrupperna i Norge: somali, urdu, tamil, albaniska, turkiska och vietnamesiska.

May-Britt använde fem tester för att

undersöka elevernas språkfärdigheter i norska, respektive modersmål samt fonologiskt minne. Testledare var bland andra modersmållärare och rådgivare på Statped. Kartläggningen var tidskrävande. Det tog en timme att testa varje elev. Innan testningen började översattes och anpassades de fem testen till elevernas modersmål.

– Det ställdes stora krav på översättarna. De måste ha det aktuella språket som sitt modersmål, goda färdigheter i norska och pedagogisk kompetens.

Ett av studiens resultat visar på en ökning med åldern av både det expressiva och receptiva ordförrådet i samtliga språkgrupper på båda språken. Man kan också se signifikanta skillnader mellan de olika språkgrupperna. Ett annat resultat är att flerspråkigas ordförråd inom samtliga språkgrupper är signifikant svagare än enspråkigas. Dessa skillnader i ordförråd försvinner dock när både första- och andraspråket ingår i analyserna. Ett tredje resultat är att meningsrepetitionstest utfört på både första- och andraspråket kan identifiera språkstörning hos flerspråkiga. Här upptäckte May-Britt 26 elever som fick lika låga poäng som de 14 eleverna med

konstaterad språkstörning. De 26 eleverna hade av sina lärare bedömts ha en typisk språkutveckling.

– En viktig förutsättning för att kartläggningen ska bli korrekt är att den som kartlägger har kompetens inom tvåspråkighetsutveckling, kartläggning och specialpedagogik.

Nu ska May-Britt, som återgått till arbetet på Statped, fortsätta med att undersöka ett urval av flerspråkiga elever som har remitterats till Statped för utredning angående språkstörning. Här ska också barnens föräldrar involveras mer än vad som var fallet i avhandlingen.

TEXT: **Monica Reichenberg**
 FOTO: **Privat**
 ILLUSTRATION: **Helena Halvarsson**

Avhandlingen

För att läsa avhandlingen, gå in på Oslo universitets digitala forskningsarkiv och sök på "One size does not fit all". Avhandlingen består av kapp och tre artiklar och är skriven vid Institutionen för specialpedagogik, utbildningsvetenskapliga fakulteten, Oslo universitet.

www.duo.uio.no

Så möter du nyanlända barn och elever

Vägledande information

Vi samlar vägledande information för dig som arbetar inom förskola eller skola och möter nyanlända barn och ungdomar som flytt från Ukraina.

www.spsm.se/ukraina

Ditt behov?

Vilket är ditt behov av specialpedagogiskt stöd i den rådande situationen? Berätta gärna det för oss genom att höra av dig till vår tjänst Fråga en rådgivare.

www.spsm.se/fragaenradgivare

Vi stöttar dig

Du får stöd hos oss så att du kan ge stöd till barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning. Tillsammans hittar vi vägen.

www.spsm.se/stod

Undervisning på teckenspråk

Vi har fem regionala specialskolor som erbjuder undervisning på teckenspråk för elever som är döva eller har en hörselnedsättning.

www.spsm.se/skolalternativ